

Kraków w biegu pamięci – refleksje nad książką *Galopem przez Kraków i z powrotem* Andrzeja Kurza

Informacje o autorce: dr hab., prof. UKEN, historyczka i politolożka, Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Instytut Historii i Archiwistyki, <https://orcid.org/0000-0003-2451-5343>

Information about the author: PhD, Associate Professor at UKEN, historian and political scientist, University of the National Education Commission, Kraków, Institute of History and Archival Studies, <https://orcid.org/0000-0003-2451-5343>

Słowa kluczowe: Kraków, Polska Ludowa, PZPR, Wydawnictwo Literackie, Telewizja Polska, Stowarzyszenie „Kuźnica”, SKOZK, *memory boom*, mikropolis

Keywords: Kraków, Polish People’s Republic, Polish United Workers’ Party, Wydawnictwo Literackie publishing house, Polish Television, “Kuźnica” Association, Social Committee for the Restoration of Kraków’s Monuments (SKOZK), *memory boom*, *micropolis*

Andrzej Kurz (ur. 1931) jest historykiem, polonistą, nauczycielem akademickim, działaczem politycznym związanym z PZPR oraz społecznym – współtwórcą Stowarzyszenia „Kuźnica”, a także Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa. Pełnił funkcje m.in. prorektora krakowskiej PWST (1978–1980), przewodniczącego Miejskiej Rady Narodowej w Krakowie (1980–1981), doradcy prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego (1999–2005), radnego Sejmiku Województwa Małopolskiego z listy SLD-UP (2002–2006). Jego kariera polityczna przeplatała się z działalnością w obszarze kultury. Kierował Wydawnictwem Literackim (1971–1981, 1983–1990) i Telewizją Polską (1981–1982), publikował m.in. w „Przeglądzie” i „Zdaniu”¹.

Książka *Galopem przez Kraków i z powrotem*, wydana przez Fundację Gospodarki i Administracji Publicznej

w 2025 roku, łączy elementy autobiografii, publicystyki i esejów miejskich. Liczy 283 strony i składa się z dwóch głównych części. Pierwsza to rozmowa Jacka Purchla z Andrzejem Kurzem² – o nim samym, Krakowie, polityce i wydawaniu książek (s. 11–120). Druga zaś (s. 121–259) zawiera wybór tekstów autorstwa Andrzeja Kurza – felietonów, esejów i refleksji (11 materiałów). Trzecią część stanowi wybrana

¹ *Encyklopedia Krakowa*. T. 1, A–M. Red. nauk. Jacek Purchla. Kraków 2023, s. 850.

² Jacek Purchla, profesor nauk humanistycznych, historyk, ekonomista, krakowianista, związany z Uniwersytetem Ekonomicznym w Krakowie i Uniwersytetem Jagiellońskim, wiceprezydent i p.o.

prezydenta Krakowa (1990–1991), organizator i dyrektor MCK (1991–2018), prezes TMHiZK (2015–2025), wiceprezydent Europa Nostra (od 2018), za: *Encyklopedia Krakowa*. T. 2, N–Ż. Red. nauk. Jacek Purchla. Kraków 2023, s. 314–315.

bibliografia prac Kurza (s. 261–269). Publikację otwiera przedmowa Jerzego Hausnera³ (s. 5–9) – pomysłodawcy wydawnictwa, którego z autorem łączy m.in. działalność w Stowarzyszeniu „Kuznica”.

Pierwsza część książki *Z Andrzejem Kurzem (...) rozmawia Jacek Purchla* pełni funkcję narracyjną i biograficzną. Prowadzony dialog umożliwia rekonstrukcję życiorysu Kurza, jego doświadczeń politycznych, społecznych, naukowych i wydawniczych. Narracja prowadzona jest w sposób chronologiczny, ukazując młodość i dom autora, czasy szkolne (Liceum im. Bartłomieja Nowodworskiego), studia na Uniwersytecie Jagiellońskim, pracę dydaktyczną i poszczególne szczeble kariery politycznej. Rozmowa pozwala zanurzyć się w opowieściach z okresu PRL-u, lepiej poznać kluczowe postaci Krakowa i Polski tamtych lat oraz odkryć kulisy pracy w mediach. Czytelnik poznaje mechanizmy stojące za podejmowaniem wielu decyzji, w tym mianowania i dymisjonowania działaczy, widziane z perspektywy autora – protagonisty władzy. W tej części dowiemy się m.in. o przebiegu referendum z czerwca 1946 roku w Krakowie – dość szybkie podanie prawdziwych wyników, zanim jeszcze zostały przesłane do Warszawy, było w ocenie Kurza zasługą Bolesława Drobnera (s. 37–38), protegowanego Wandy Wasilewskiej, która „podpowiedziała go Stalinowi” (s. 36). Jego tekst w „Naprzódzie”⁴ Kurz ocenił jako walkę o to, aby PPS liczyło się na scenie politycznej (s. 39).

Istotną osią wywiadu jest jubileusz 600-lecia powstania Uniwersytetu Jagiellońskiego (1964), który pod względem rozmachu był zasługą Józefa Cyrankiewicza „tylko i wyłącznie” (s. 32). Interlokutorzy zgodnie podkreślili, że obchody przyczyniły się do podniesienia rangi Krakowa nie tylko jako miasta ludzi nauki i kultury, ale przez centralne decyzje polityczne zaowocowały znaczącą rozbudową infrastruktury miejskiej i akademickiej – Miasteczko Studenckie, Bi-prostał, gmach dla Wyższej Szkoły Rolniczej. Jednocześnie wskazali na międzynarodowy aspekt tych obchodów. Poza tym autor dokonał oceny kilku rektorów tej uczelni, a także osób z nią związanych, m.in. Karola Estreichera, którego notatki przywoływał Jacek Purchla (s. 46, 52, 64). Kurz podkreślił, że „uniwersytet był w pewnym sensie nietykalny dla twardogłowych. Komitetem uczelnianym rządili tam najpierw ludzie kompletnie z zewnątrz, ze starej bezpieki, a potem już właśnie ci, którzy robili kariery nowoczesne, naukowe” (s. 62–63), co pokazuje, jak bardzo rządzącym

zależało na upolitycznieniu uczelni. Cel przekształcenia szkolnictwa wyższego był jednoznaczny – miało zostać podporządkowane projektowi budowy nowego społeczeństwa i kształtowania pożądanych postaw społecznych⁵. „Partyjny klin wbito w środowisko naukowe, od tej bowiem pory legitymacja partyjna – w wielu przypadkach – znaczyła więcej niż rozum. Prysła uniwersytecka dewiza: *Plus ratio, quam vis*”⁶. W rezultacie środowisko akademickie straciło swój elitarny charakter, zaczęła liczyć się pozycja polityczna, mniej wiedza i kompetencje.

Ważnym wątkiem recenzowanej pozycji są opisy kulisy funkcjonowania aparatu władzy. Na kartach pojawiają się m.in.: Józef Stalin – „wiadomo, pamięć wspaniała, wiadomo, że geniusz” (s. 59), Władysław Gomułka – „najwybitniejszy z nich wszystkich” (s. 79), Józef Cyrankiewicz – „w polityce ocierał się o geniusz” (s. 31), Edward Gierek – „jako pierwszy sekretarz wiedział, że ma się zachowywać godnie i dbać o polską rację stanu” (s. 112), Lucjan Motyka, któremu wszyscy oddawali szacunek niemalże nabożny (s. 75), Roman Zambrowski, z którym Kurz współpracował przez wiele lat (s. 28–31). Jednakże próżno w tej publikacji szukać oceny odpowiedzialności Stalina za masowe deportacje ludności polskiej w głąb ZSRS, zbrodnię katyńską czy represje wymierzone w Armię Krajową. Brak również krytycznej refleksji nad politycznymi i społecznymi konsekwencjami rządów kolejnych pierwszych sekretarzy PZPR – nad skalą krzywd, jakie ich decyzje wyrządziły polskiemu społeczeństwu.

Część wywiadu związana z okresem, w którym autor kierował Wydawnictwem Literackim, przenosi czytelnika w świat twórców polskiej i światowej literatury. Wspomniani zostali m.in. Czesław Miłosz, Stanisław Lem, Sławomir Mrożek, Melchior Wańkowicz, Wisława Szymborska, José Lezama Lima. Ukazane zostały także mechanizmy kontroli publikacji – nie tylko cenzura prewencyjna, ale także decyzje o wysokości limitu papieru na druk. Interesująca jest kwestia rywalizacji Wydawnictwa Literackiego z dominującymi na rynku oficynami warszawskimi, posiadającymi największe nakłady i limity papieru. Zjawisko to wskazuje na marginalizację krakowskiego ośrodka. Autor podkreślił przy tym własny wkład w przekształcenie regionalnego wydawnictwa w przedsiębiorstwo o zasięgu ogólnopolskim, a z czasem i europejskim, m.in. dzięki decyzji o wprowadzeniu do oferty literatury iberoamerykańskiej czy też publikacji wyboru wierszy Czesława Miłosza jeszcze przed przyznaniem mu Nagrody Nobla.

Wywiad kończy się opisem pracy w Telewizji Polskiej, a Kurz zaznaczył: „Mariusz Walter uczył mnie telewizji” (s. 113). Ten okres zbiegł się z wprowadzeniem stanu wojennego i zmianami stanowisk na karuzeli politycznej, w tym dotyczących i Kurza. Odnosił się również do przegranych przez niego wyborów z 4 czerwca 1989 roku (s. 118). Kolejne lata kariery Kurza zostały wspomniane na dwóch ostatnich stronach. Mowa tam o Jerzym Hausnerze (s. 119), a także o okresie po 1989 roku – planach powołania rządu Czesława Kiszczaka, ocenie działań Tadeusza Mazowieckiego, przejściu na emeryturę, wyborze na

³ Jerzy Hausner, były wicepremier i minister gospodarki, pracy i polityki społecznej w rządach Leszka Millera i Marka Belki, prezes Stowarzyszenia „Kuznica” (2001–2004), za: *Encyklopedia...* T. 1, s. 482.

⁴ Drobner Bolesław: *Chore miasto*. „Naprzód” 1946, nr 145, z 4 lipca, s. 1.

⁵ Connelly John: *Szkolnictwo wyższe w Europie Środkowej i Wschodniej w epoce stalinizacji*. W: *Skryte oblicze systemu. U źródeł zła...* Red. nauk. Roman Becker, Piotr Hübner. Warszawa 1997, s. 227.

⁶ Rożek Michał: *Kraków. Przewodnik historyczny*. Warszawa 1997, s. 182.

doradcę Aleksandra Kwaśniewskiego i działalności w Sejmiku Województwa Małopolskiego.

Rozmowa ta ma wartość dokumentalną, gdyż z perspektywy historycznej stanowi źródło pozwalające zrozumieć motywacje decyzji podejmowanych przez Andrzeja Kurza, jego spojrzenie na Kraków i zaangażowanie w życie publiczne. Narracja dialogowa umożliwi również pokazanie dwoistości roli Kurza jako działacza politycznego w PRL-u i po transformacji ustrojowej, a także jako wydawcy i intelektualisty. Czytelnik uzyskuje dostęp do subiektywnych wspomnień osadzonych w szerszym kontekście historycznym. Podejście dialogowe sprzyja refleksji nad zmiennością sukcesów społecznych i roli jednostki w procesach transformacji. Z naukowego punktu widzenia ta część książki może być szczególnie cenna jako materiał do analizy procesu myślenia Kurza, tego, jak ewoluowały jego poglądy, jakie problemy były dla niego kluczowe, w jaki sposób relacjonował swoje refleksje o Krakowie i Polsce.

Druga część książki zawiera wybór tekstów autorstwa Andrzeja Kurza prezentujących jego spojrzenie na Kraków (miejsca, pamięć, zmiany urbanistyczne, stosunek rządzących), historię (budowa Nowej Huty), politykę (PRL, przemiany ustrojowe), kulturę (działalność wydawnicza i spotkania z twórcami), ludzi (działacze partyjni, twórcy, krakowianie, Polacy). To również zbiór myśli i poglądów intelektualnych, które autor sformułował w różnych okresach swojego życia. Może to być punkt wyjścia do badań nad lokalną pamięcią zbiorową Krakowa, zwłaszcza w kontekście transformacji ustrojowej i tożsamości miejskiej.

Natomiast wybrana bibliografia prac Kurza zamieszczona na końcu wskazuje na to, że wydawca i autor potraktowali recenzowaną monografię jako punkt odniesienia dla przyszłych badaczy, dając im narzędzie do dalszego studiowania kariery i dorobku Kurza oraz historii Krakowa i Polski.

Książka adresowana jest przede wszystkim do odbiorcy posiadającego gruntowną wiedzę historyczną, zwłaszcza dotyczącą wydarzeń XX wieku. Wynika to zarówno z wysokiego stopnia złożoności poruszanych zagadnień, jak i z faktu, że tekst zawiera liczne oceny wydarzeń oraz osobiste komentarze dotyczące okoliczności, w których autor uczestniczył bądź których był świadkiem. Jego perspektywa, nacechowana niejednokrotnie uprzywilejowaną pozycją społeczną, ma charakter subiektywny i wymaga od czytelnika umiejętności krytycznej percepcji. Publikacja nie podejmuje próby osadzenia wspomnianych wydarzeń w szerszym kontekście politycznym i społecznym, uwzględniającym najnowsze wyniki badań i oceny dokonane po 1989 roku, co jest niezbędne dla pełnego zrozumienia doświadczeń Polaków w XX wieku. Prowadzi to w niektórych miejscach do uproszczeń oraz niepełnego obrazu procesów historycznych i społecznych. Oczywiście autor ma pełne prawo do formułowania własnych ocen i prezentowania osobistej interpretacji minionych wydarzeń. Jednakże czytelnik powinien skonfrontować je z aktualnym stanem dociekań historycznych. Dopiero to zestawienie, jak w każdym innym podobnym przypadku, umożliwi pełną i krytyczną lekturę książki oraz uniknięcie bezrefleksyjnego przyjęcia narracji opartej na doświadczeniu jednostkowym.

Tytuł *Galopem przez Kraków* trafnie oddaje zarówno dynamikę aktywności Andrzeja Kurza, jak i skalę jego zaangażowania w życie miasta. Galop zgodnie z etymologią oznacza najszybszy, pełny bieg konia, ruch intensywny, szybki i zdecydowany⁷. W przerośni określa tempo działania kogoś, kto nieustannie podejmuje inicjatywy, przemieszcza się między zadaniami i pozostawia widoczne ślady swojej aktywności. W odniesieniu do Kurza metafora ta opisuje wieloletnią obecność w wielu obszarach krakowskiego i krajowego życia. Jego biografia to ciąg nieprzerwanych, szybkich i często nakładających się na siebie działań – jakby był w ciągłym galopie, który pozwolił mu współtworzyć część powojennej historii Krakowa i Polski, nadając rytm wielu inicjatywom.

Rozmowa prezentuje Kraków jako wielowarstwową narrację zakodowaną w znakach, miejscach i doświadczeniach mieszkańców. Miasto to dynamiczny organizm – historycznie ukształtowany obszar osiedlowy, ale jednocześnie przestrzeń podlegająca ciągłym przemianom. Nie jest biernym świadkiem historii, gdyż reaguje na zmiany i generuje nowe struktury⁸. W Krakowie każda dzielnica posiada własną narrację, a zabytki i przestrzenie wspólnotowe, tworząc złożony, wielowarstwowy system znaczeń, który kształtuje tożsamość mieszkańców i percepcję miasta. Przemawiają do mieszkańców i turystów przez miejsca, instytucje, opracowania, szlaki, zwyczaje i praktyki⁹. I zależność ta jest widoczna w recenzowanej publikacji. Aktywność publiczna, wydawnicza i społeczna Andrzeja Kurza wskazuje, że był nie tylko odbiorcą miejskiej opowieści, ale jednym z jej współautorów. Wpływał na to, jak Kraków „przemawiał” do swoich mieszkańców. Jego działalność była formą redagowania miejskiej narracji zarówno w sensie symbolicznym przez kształtowanie dyskursu intelektualnego, jak i dosłownym przez inicjowanie serii wydawniczych, współtworzenie przewodników i opracowań dotyczących miasta, a także uczestnictwo w SKOZK-u.

Jednocześnie biografia Kurza świadczy o jego indywidualnym, subiektywnym doświadczeniu Krakowa. Miasto traktował jako przestrzeń, w której własne przeżycia spletały się z działalnością w wielu przestrzeniach. W ostatnich latach obserwować można zjawisko wzmożonego zainteresowania przeszłością, które nazywane jest *memory boom*¹⁰. Wynika z potrzeby zakorzenienia w świecie i z szybkiego rozwoju technologii, co sprzyja dowolnemu dokumentowaniu historii. W efekcie miasto staje się przestrzenią intensywnego

⁷ *Słownik języka polskiego*: galop [online]. PWN [dostęp 19 listopada 2025]. Dostępny w internecie: <https://sjp.pwn.pl/slowniki/galop.html>.

⁸ *Nowa encyklopedia naukowa*. T. 4. Red. Barbara Petrozolin-Skowrońska. Warszawa 1998, s. 186.

⁹ Chłosta-Sikorska Agnieszka: Niegdyjsi bohaterowie. Pamięć o komunistach w przestrzeni miejskiej Krakowa. W: *Historia, pamięć, tożsamość w edukacji humanistycznej*. T. 1. *Historia i edukacja*. Red. Bożena Popiołek, Agnieszka Chłosta-Sikorska, Urszula Kicińska. Kraków 2013, s. 233.

¹⁰ Saryusz-Wolska Magdalena: *O źródłach pamięci miasta w nowoczesności*. „Kultura i Społeczeństwo” 2011, nr 4, s. 98.

wytwarzania i podtrzymywania pamięci, niezwykle istotnej dla tożsamości jego mieszkańców¹¹. Pojęcie to nabiera szczególnie wyrazistego charakteru ze względu na specyfikę Krakowa, w którym nakładają się warstwy wielowiekowej historii, silnej tożsamości lokalnej oraz indywidualnych narracji pamięciowych – mieszkańców i przybyszów – osadzonych w konkretnych dzielnicach i miejscach. Odwołując się do koncepcji Pierre’a Nory określającej współczesność jako „epokę upamiętniania”, można stwierdzić, że społeczeństwo coraz silniej koncentruje się na zachowywaniu, dokumentowaniu i reinterpretowaniu przeszłości. W tym ujęciu pamięć przestaje być jedynie naturalnym ciągiem historycznym, a staje się świadomie kształtowaną praktyką społeczną i kulturową, obecną zarówno w miejscach, instytucjach, publikacjach, jak i w doświadczeniach jednostek¹². W kontekście Krakowa oznacza to, że otoczenie pełni rolę medium pamięciowego. Historyczne zabytki, ulice, place i lokalne narracje stają się nośnikami zbiorowego doświadczenia, umożliwiając mieszkańcom i przyjezdnym kontakt z przeszłością. Stąd można przyjąć, że współczesny Kraków funkcjonuje jako miejsce upamiętniania w mikroskali, gdyż jest przestrzenią intensywnie nasyconą zarówno oficjalnymi (Wawel, Rynek Główny), jak i prywatnymi punktami pamięci codziennej utrwalonymi w biografiach mieszkańców, także w tej recenzowanej.

Zygmunt Bauman pisał o niepewności płynnej nowoczesności, którą definiował jako stan współczesnego społeczeństwa charakteryzujący się niestabilnością, ciągłymi zmianami i brakiem trwałych struktur, w którym tradycyjne więzi, role społeczne i instytucje szybko ulegają przekształceniom, a jednostki muszą nieustannie adaptować się do zmieniającego się świata¹³. W tym kontekście krakowskie praktyki pamięciowe nabierają szczególnego znaczenia jako narzędzie stabilizacji jednostkowej. Stają się nie tylko mechanizmem konstruowania tożsamości osobistej, lecz także sposobem zakorzenienia w dynamicznie zmieniającym się mieście, które równocześnie podlega procesom gentryfikacji, masowej turystyfikacji i przekształceń infrastrukturalnych. Wiele krakowskich narracji pamięci – od wspomnień o powojennej odbudowie, przez robotniczą tożsamość Podgórze i Nowej Huty, aż po wspo-

mnienia mieszkańców Kazimierza¹⁴ – staje się formą obrony przed utratą ciągłości miejsca. W tym kontekście szczególnie użyteczna okazuje się kategoria „miasta osobistego” (*mikropolis*) sformułowana przez Andrzeja Majera, pozwalająca uchwycić sposób, w jaki krakowianie – zarówno rodowici, jak i przybysze – konstruują własne mapy emocjonalnej pamięci¹⁵. W Krakowie „miasto osobiste” przybrało wyraźnie wielordzeniową formę. Zamiast jednej dominującej narracji o tożsamości lokalnej istnieją liczne *mikropolis* odpowiadające zindywidualizowanej percepcji, jak w książce Kurza. Każda z tych opowieści kompresuje złożone i wielkoskalowe miasto do formatu osobistej kaligrafii, składającej się z obrazów, skojarzeń, emocji, które nadają przestrzeni sens i przynależność. Warto jeszcze raz podkreślić, że Kraków, również ten współczesny, sprzyja tego rodzaju indywidualnym praktykom pamięci. Powstałe na początku XXI wieku ruchy miejskie¹⁶, archiwa społeczne¹⁷ czy inicjatywy sąsiedzkie¹⁸ wzmacniają lokalne konstruowanie pamięci. W tym sensie *mikropolis* jest nie tylko indywidualną konstrukcją, lecz także efektem dialogu pomiędzy jednostką a przestrzenią, w której wspomnienia prywatne splatają się z pamięcią miejsca wywołaną przez materialne ślady przeszłości: przedwojenne zabudowania, przemysłowe relikty, architekturę socjalistyczną czy nowoczesne osiedla. Tak rozumiane miasto osobiste staje się zatem kluczowym narzędziem analizy współczesnego Krakowa, które równocześnie celebrytuje swoją historię, intensywnie ją przetwarza, a w praktykach pamięciowych mieszkańców znajduje antidotum na dynamiczność nowoczesności i wynikającą z niej potrzebę zakorzenienia. I taki Kraków także jest widoczny w rozmowie między Kurzem a Purchlą.

Bibliografia

Opracowania

Chłosta-Sikorska Agnieszka: Niegdyjsi bohaterowie. Pamięć o komunistach w przestrzeni miejskiej Krakowa. W: *Historia, pamięć, tożsamość w edukacji*

¹¹ Eadem: Memory boom. W: *Modi memorandi. Leksykon kultury pamięci*. Red. Robert Traba, Magdalena Saryusz-Wolska. Warszawa 2014, s. 224–225.

¹² Nora Pierre: *Realms of Memory*. New York 1996, pp. 2–3.

¹³ Jaskulska Marta: *Życie w płynnej nowoczesności (rec.: Zygmunt Bauman, Płynne czasy. Życie w epoce nowoczesności, Warszawa 2007)*. „Kultura i Społeczeństwo” 2009, t. 53, nr 2, s. 118–120.

¹⁴ Przykładowo: Follprecht Kamila: *Obywatele Królewskiego Wolnego Miasta Podgórze 1784–1915*. Kraków 2015; Chłosta-Sikorska Agnieszka: *Nowohucianie o Polsce Ludowej. Codziennosc i świąteczność we wspomnieniach uczestników Podwieczorków w Muzeum PRL*. Kraków 2023; Korman Lucyna: *Krakowski Kazimierz w literaturze naukowej. Bibliografia za lata 1989–2011*. „Peregrinus Cracoviensis” 2012, z 23, s. 199–264.

¹⁵ Majer Andrzej: *Miasto w osobistym wymiarze*. „Studia Miejskie” 2016, nr 21, s. 9–28.

¹⁶ Przykładowo: Inicjatywa Prawo do Miasta, Kraków Przeciw

Igrzyskom, Krakowski Alarm Smogowy, Kraków Miastem Rowerów, Pogromcy Bazgrołów, za: Łabędź Krzysztof: *Nowe ruchy społeczne w przestrzeni miejskiej (na przykładzie Krakowa)*. „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K. Politologia” 2017, t. 24, nr 2, s. 193.

¹⁷ Baza Centrum Archiwistyki Społecznej wskazuje 48 takich archiwów na terenie miasta, przykładowo: Bronowickie Archiwum Społeczne, Nowohuckie Archiwum Społeczne, za: *Baza Archiwów Społecznych* [online]. Centrum Archiwistyki Społecznej [dostęp 21 listopada 2025]. Dostępny w internecie: cas.org.pl/baza-archiwow/archiwa/mapa/?search=krakow.

¹⁸ Przykładowo: sąsiedzkie sadzenie drzew, zajęcia dla seniorów, wyposażenie ogrodów społecznych, rywalizacje sportowe, za: *Lista wniosków złożonych w ramach inicjatywy lokalnej w 2025 roku* [online]. Kraków.pl [dostęp 21 listopada 2025]. Dostępny w internecie: <https://obywatelski.krakow.pl/294475,artykul,lista-wnioskow-zlozonych-w-ramach-inicjatywy-lokalnej-w-2025-roku.html>.

- humanistycznej. T. 1. *Historia i edukacja*. Red. Bożena Popiołek, Agnieszka Chłosta-Sikorska, Urszula Kicińska. Kraków 2013, s. 231–243
- Chłosta-Sikorska Agnieszka: *Nowohucianie o Polsce Ludowej. Codziennosc i swiatecznosc we wspomnieniach uczestników Podwieczorków w Muzeum PRL*. Kraków 2023
- Connelly John: Szkolnictwo wyższe w Europie Środkowej i Wschodniej w epoce stalinizacji. W: *Skryte oblicze systemu. U źródeł zła...* Red. nauk. Roman Becker, Piotr Hübner. Warszawa 1997, s. 225–234
- Encyklopedia Krakowa*. T. 1, A–M; T. 2, N–Ż. Red. nauk. Jacek Purchla. Kraków 2023
- Follprecht Kamila: *Obywatele Królewskiego Wolnego Miasta Podgórze 1784–1915*. Kraków 2015
- Jaskulska Marta: *Życie w płynnej nowoczesności (rec.: Zygmunt Bauman, Płynne czasy. Życie w epoce nowoczesności, Warszawa 2007)*. „Kultura i Społeczeństwo” 2009, t. 53, nr 2, s. 118–120
- Korman Lucyna: *Krakowski Kazimierz w literaturze naukowej. Bibliografia za lata 1989–2011*. „Peregrinus Cracoviensis” 2012, z. 23, s. 199–264
- Łabędź Krzysztof: *Nowe ruchy społeczne w przestrzeni miejskiej (na przykładzie Krakowa)*. „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K. Politologia” 2017, t. 24, nr 2, s. 187–204
- Majer Andrzej: *Miasto w osobistym wymiarze*. „Studia Miejskie” 2016, nr 21, s. 9–28
- Nora Pierre: *Realms of Memory*. New York 1996
- Nowa encyklopedia naukowa*. T. 4. Red. Barbara Petrozolin-Skowrońska. Warszawa 1998
- Rożek Michał: *Kraków. Przewodnik historyczny*. Warszawa 1997
- Saryusz-Wolska Magdalena: *O źródłach pamięci miasta w nowoczesności*. „Kultura i Społeczeństwo” 2011, nr 4, s. 93–106
- Saryusz-Wolska Magdalena: Memory boom. W: *Modi memorandi. Leksykon kultury pamięci*. Red. Robert Traba, Magdalena Saryusz-Wolska. Warszawa 2014, s. 225–227
- Prasa
- Drobner Bolesław: *Chore miasto*. „Naprzód” 1946, nr 145, z 4 lipca, s. 1
- Strony internetowe
- Baza Archiwów Społecznych*. Centrum Archiwistyki Społecznej [dostęp 21 listopada 2025]. Dostępny w internecie: cas.org.pl/baza-archiwow/archiwa/mapa/?search=krakow
- Lista wniosków złożonych w ramach inicjatywy lokalnej w 2025 roku*. Krakow.pl [dostęp 21 listopada 2025]. Dostępny w internecie: <https://obywatelski.krakow.pl/294475,artykul,lista-wnioskow-zlozonych-w-ramach-inicjatywy-lokalnej-w-2025-roku.html>
- Słownik języka polskiego*. PWN [dostęp 19 listopada 2025]. Dostępny w internecie: <https://sjp.pwn.pl/slowniki/galop.html>